

Surink herbariumui iš laukų žoles,
 mažyte Gabriele,
 plaštakės iš apdulkusios kolekcijos
 aplips tave kaip gėlę,
 tai kas, kad tu kupriukė,
 tu kvėpi medum,
 atėik čia, Gabriele,
 jau bibliotekoj prieblanda,
 ir mokytojo rankoj kalendorius –
 sklaidyk jį,
 krinta lapai, klasėje langai šlapi,
 sutemo, drovios
 ir giedros akys spindi,
 vis kiti vaikai tau veidrodžiuose rodos,
 plonėja kalendorius –
 gal jau šimtmetį sklaidai jį, Gabriele,
 ir dėl kitų tau širdį
 gal jau šimtmetį tebegelia kaip gėlė,
 jau apsnigtas herbariumas,
 sniegas tavo klasėj, Gabriele...

Juditos Vaičiūnaitės eilėraštis
 „G. Petkevičaitė-Bitė“ iš ciklo „Senos
 fotografijos“, sukurto aštuntojo
 dešimtmečio viduryje. Eilėraštyje
 jaučiame išskirtinio asmens istorijos
 pulsą – maža mergaitė bibliotekos
 prieblandoj, moteris giedromis akimis,
 mokytoja, kuriai širdį labiausiai gėlė
 dėl kitų. Taip, Gabrielė Petkevičaitė-
 Bitė priklauso lietuvių tautos mokytojų
 garbingai eilei – tarp Vinco Kudirkos,
 Juozo Tumo-Vaižganto, Marijos
 Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos,
 Vydūno. Mokytoja ir tiesiogine prasme,
 ilgai mokytojavusi Panevėžyje, bet to
 neužtenka aukščiausiam mokytojų
 rangui. Iki jo pakylama, kai klasė,
 auditoriją sudaro tauta, bendruomenė,
 visuomenė, kai rūpinamasi žmonių

Gabriele Petkevičaitė
 M. S. ...
 ...

ugdymu, dorinimu, švietimu, kai ieškoma kelių į žmoniškesnį gyvenimą. Kai sugebama veikti autoritetu.

Pagal įsipareigojimus žmonėms, visuomenei, tautai, valstybei, kultūrai Bitė gali lygintis tik su Vaižgantu; tai – rašytojai, kuriems dera lotyniškas apibūdinimas *publicus*. Ypatingi XIX ir XX a. sankirtos žmonės, kuriems lietuviško žodžio, lietuvių kultūros ideologija buvo ir jų pačių asmeninė ideologija. Mąstydami apie Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, susitinkame su aukšta sąmone, su didelėmis sąmonės galimybėmis, su *asmeninės ideologijos* paveikumu, veiksmingumu. Pasakė ne vieną viešą kalbą, buvo gera oratorė; kaip vyriausia atstovė pradėjo ir Steigiamojo Seimo pirmąjį posėdį.

Nėra perdėta sakyti, kad Bitė buvo kilnios prigimties. Jai buvo įgimta aukotis kito labui, priiimti ir našta, kurią buvo sunku pakelti; jos biografijos faktai kilnumą liudija nuo sąmoningo gyvenimo pradžios iki pabaigos. Vyriausia plačiai žinomo daktaro filantropo Leono Petkevičiaus duktė, gimusi Puziniškio dvarelyje (Panevėžio krašte). Anksti neteko motinos, tai padidino jautrumą ir kitų skausmui. Išsiskyrė įgimtais įvairiapusiais gabumais – nuo matematikos iki literatūros. Patyrė „Varpo“, Vinco Kudirkos ideologijos įtaką. Laisvi žmogaus įsipareigojimai kitiems, o aukštasis *labora* yra ne tik moralinė pareiga, bet ir etinis principas. Pagal principo *labora* vykdymą Bitė mūsų kultūroje yra tarp pirmųjų. Jeigu mėgintume kurti savo tautos žmonių, gyvenusių pagal Vinco Kudirkos dvasios principą *labora*, galeriją, Bitė stovėtų greta Motiejaus Valančiaus, Petro Vileišio, paties Vinco Kudirkos, Felicijos Bortkevičienės, Vaižganto, Mykolo Krupavičiaus... Literatūra buvo tik viena iš Bitės veiklos sričių. Ji – viena iš moksleivių ir kultūrai dirbančių žmonių šelpimo draugijos „Žiburėlis“ steigėjų, moterų veiklos organizatorė, Steigiamojo Seimo (1920–1922 m.) narė. Išsilavinusi, ne tik savo kultūros, bet ir pasaulio literatūros žinovė, parašiusi dviejų dalių „Pasaulinės literatūros istoriją“ (dviem tomis išleista 1922 ir 1924 m.). Iš mažens šeimoje (kaip ir dauguma to laiko Lietuvos bajorų

šeimų) kalbėjo lenkiškai, nors mokėjo ir lietuviškai, veikiama „Varpo“ idėjų, pasisuko į sąmoningą lietuviybę, pajuto lietuvių kalbos savumą. Rūpinosi lietuvių tautos ir jos kalbos orumu, vieta pasaulyje.

Asmenybės išlikimą kultūroje lemia visuomeniniai įsipareigojimai ir kūryba. Vienais atvejais kūryba yra tokia intensyvi, kad tarsi uždengia ar bent pridengia realų asmenį. Bitės atveju yra atvirščiai – jos asmens ryškumas, daugiaklodiškumas teikia daugiau spalvų ir jos kūrybai. Bitė rašė publicistiką ir grožinius kūrinius, apsakymus, apsakas. Iš ankstyvųjų kūrinių geriausiais laikomi, dažniausiai minimi apsakas „Vilkienė“, apsakymai „Homo sapiens“, „Žemaitė“, „Dievui atkišus“. Keliami socialiniai klausimai, ypač jautriai reaguojama į apleistus, neteisybę patiriančius vaikus, svarstoma labdaros, filantropinės veiklos prasmė. Pirmojo pasaulinio karo metais, gyvendama Puziniškyje, šeiminkaudama, Bitė rašė „Karo metų dienoraštį“, įspūdingą to laiko realybės liudijimą, kupiną detalių, faktų, pastebėjimų, patirties įspūdžių. Parašė atsiminimų apie savo laiko lietuvių rašytojus, ryškesnius asmenis („Iš mūsų vargų ir kovų“). Mylėjo ir itin vertino Žemaitę, kurį laiką ir gyvenusią kartu, padėjusią ūkyje ir buityje; slapyvardžiu „Dvi moteri“ abi parašė pjesių, komedijų.

Nors ir būdama nestiprios sveikatos, dažnai sirgdama, Bitė sulaukė ilgo amžiaus, mirė siaučiant karui 1943 m. Panevėžyje, savo nameliuose. Atvejis, kai stipri dvasia, valingumas padeda įveikti negalias. Ilgai išbuvo kūrybinga. Svarbiausias vėlyvojo laikotarpio kūrinys – romanas „Ad astra“ (1933 m.). Nors ir nebaigtas, romanas buvo ir yra vertingas kaip autentiškas pasakojimas, kuriame susipina vaizduotės elementai ir patirties impulsai. Elžę Kęsgailytę, pagrindinę romano veikėją, Bitė kūrė kaip savo *alter ego*, moteriškai kompensuodama tai, ko neturėjo pati (nežemišką grožį, meilę), bet nė per žingsnį neatsitraukdama nuo moralinių ir patriotinių principų. Negalima paklusti širdies balsui, jei jis nesuderinamas su kilnumu.

Didž. gerbiamai Rašytojai p. t. Gabrielė Petkevičaitė (Bitė)

Nuotraukos padarytos 1942 III. 1.

Foto mėgojas Ant. Naujokaitis-Kiliukas.

Steigiamojo Seimo pirmojo posėdžio narės

V. Girdušas, M. Lukšys, G. Petkevičaitė-Bitė, O. Obokevičius ir nežinomas asmuo. Joniškėlis, 1933 m.

Romano moto, davęs ir pavadinimą, – „Ad astra! Ad astra!“ Tėvynė yra neklystanti kelrodė žvaigždė. „Tėvynės numylėjimo takais ad astra!“

Artėjant Gabrielės Petkevičaitės-Bitės 150 m. sukakčiai, neblėsta jos asmenybės kilnumas, reikšmė Lietuvos visuomenės sąmoningumo keliui. Naujų spalvų įgauna ir jos kūryba, ypač „Karo metų dienoraštis“, nes dienoraštiškumas, tikroviškumas ir šiandienėje kūryboje stiprina patikimumą.

Nepajudinamas ir „Karo metų dienoraštyje“ išsakytas pagrindinis Bitės principas, esminė moralinė nuostata: „Žiūrėk į kiekvieno žmogaus širdį ir stenkis joje glūdinčius perlus surasti ir aikštėn iškelti.“

Prof. Viktorija Daujotytė

Nuvykusi į pajūry uš Puggo, apsigyvenau Karliba-
de, kur buvo apsistojęs Jablonskis su ^{savo} šeima, rodosi,
ir su svečiais, nes nuo pirmos savo apsilankymo
dienos susitikau ju gyvenamoje viloje su 2-ru Vincu
Kudizka, Branu Mašiotu (buvusiu mūsų švietimo mi-
nisteriu), Antanu Kriščiūnkaičiu, buv. vyriausio Krikščioni-
nariu, tada dar tik rašytoji Šiške, Lororaičiu (dabarti-
nio užsienio reikalų ministerio tėvu). Vis tai buvo
tada jauni žmonės ir išymūs vyriausio „Varso“ re-
daktoriaus Vinco Kudizkos talkininkai. Vincas Ku-
dizka buvo dar gana stiprus, kad ir Varšuvos ka-
leji mo nuvargintas, mėgdavo ^{videlė} pajūry pasivaikai-
čiuoti drauge su kitais.

Ištrauka iš G. Petkevičaitės-Bitės atsiminimų apie mokytoją Lauryną Ivinskį

A. Bulotienė, G. Petkevičaitė-Bitė ir A. Bulota. Marijampolė, apie 1930 m.

*Pelagija išmoke mane pažinti daug pavasčių,
Li pirmiausia atkieti pilką žvirblį nuo ilgospornio
kregždės, kuri ir mūsų namų pastogeje lipdi sau
lindelį ir drauge su žvirbliais buvo nuolatini mu-*

50 LITŲ MONETA,
SKIRTA GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
150-OSIOMS GIMIMO METINĖMS

Sidabras Ag 925

Kokybė „proof“

Skersmuo 38,61 mm

Masė 28,28 g

Monetos briaunoje yra užrašas: AD ASTRA*

Monetos dailininkas Rimantas Eidėjus

Tiražas 10 000 vnt.

Išleista 2011 m.

Informacija Lietuvos banke

Tel. (8 5) 268 0316

Faksas (8 5) 268 0314

www.lb.lt

LITUOVOS MONETŲ KALYKLA

Monetos nukaldintos

UAB Lietuvos monetų kalykloje

www.lithuanian-mint.lt

Lietuviškos kolekcinės monetos

© Lietuvos bankas, 2011

Leidinyje panaudotos nuotraukos ir rankraščių fragmentai

iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto,

Maironio lietuvių literatūros muziejaus

ir Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rinkinių

Dizaineris Klaudijus Gelžinis

Išleido Lietuvos bankas, Gedimino pr. 6, LT-01 103 Vilnius

Spausdino UAB „LODVILA“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius